

Píše Sabine Eickenrodt

(E*forum, 16. 12. 2020)

„Jsem československý atašé. Proto mám tak naspěch.“ (1926; s. 711) Kromě tohoto výroku v jednom dopise nalezneme sotva nějaké doklady toho, že švýcarský autor **Robert Walser** (1878–1956) nově založený československý stát nějak znal, i když se zde označuje za jeho „vyslance“. Básník, fejetonista a autor románů, který bydlel v Bernu a který roku 1929 pro zbytek života zmizel na psychiatrii, Prahu ani Bratislavu každopádně osobně nikdy nespátril. Autorovu spolupráci s pražskými novinami dnes mnozí chápou jako řešení z nouze, v periodikách švýcarských a německých totiž Walser mohl publikovat už jen s obtížemi. V jeho textech se objevovaly vyumělkované věty, které jako by pocházely z katalogu literárního diletanta: „Mé vlasy vykazovaly nejpřísnější učesanost“ (*Der Sternheimsche Riese* [Sternheimský obr]; s. 226) nebo: „Jak se namáhal Goethe s německou řečí.“ (*Frühlingsblumen* [Jarní květiny]; s. 414); a v básnickém nekrologu na Rilka zemřelého roku 1926 je cítit despekt: „Pokoj budiž nyní / s tebou, ty ozdůbko v sále lyriků“ (*Rilke†*; s. 238). I interpreti a kritici autorovi naklonění se často neubránili dojmu diletantství: Pacientovi s diagnózou borderline nezbyvalo dle jejich názoru nic jiného, než nadále tisknout své neumělé spisky v daleké Praze - „tam na okraji západního světa“.

Od roku 1925 do roku 1937 vyšlo ve 194 vydáních německojazyčných novin *Prager Presse* dohromady 208 textů, převážně v nedělní literární příloze *Dichtung und Welt* [Poezie a svět]. Ve svazcích **Kritického vydání** díla Roberta Walsera (KWA III 4.1–2), které připravili Hans-Joachim Heerde a Barbara von Reibnitz, jsou shromážděny všechny zmíněné příspěvky, mezi nimi se nachází velký počet portrétů různých spisovatelů, malířů a kritiků ve formě veršované i prozaické, stejně jako autoportrét *Walser über Walser* [Walser o Walserovi] (s. 27) nebo texty o umělcích jako např. Jean Paul, Brentano, Beardsley, Brueghel, Renoir, Hauff, Hesse, Tolstoj, Kleist a jiní, kteří „touží po vavřínových věncích“ (*Kleist-Essay* [Esej o Kleistovi], s. 656). Další svazky s Walserovými texty otištěnými v *Prager Tagblatt* budou vydány v rámci III. oddílu *Drucke in Zeitungen* [Texty z novin]. Vydání se řídí principem, který se vydavatelům již osvědčil, nepublikují texty podle souvislostí v kontextu autorova díla, nýbrž dle místa otištění. Takový postup příznává malým literárním formám vzhledem k okolnostem jejich vydání důležitost a otevírá dveře novým cestám ve výzkumu fejetonové tvorby. Už nejde pouze o literárněhistorický kontext, o redakční profil novin, ale také o otázku, kde na stránce je článek umístěn, jestli komunikuje (třeba i „tajně“) s jinými texty či politickým zpravodajstvím na dané straně. Tím se do velké míry relativizuje význam autora: obsah a výpovědní síla novinového článku už totiž nejsou nahlíženy pouze jako originální výsledek tvůrčího procesu, ale i jako kompoziční výkon redaktorů.

Před každým Walserovým článkem vydavatelé umístili grafické schéma, které jasně znázorňuje pozici textu. Legenda pomáhá rozluštit nadpisy ostatních okolních článků a pomocí přístupového kódu si lze na portálu [KWAe-online](#) prohlédnout příslušnou novinovou stranu (jakož i úvodní stranu), a to jak ve formě faksimile, tak jako transkribovaný text. Pro další rešerše jsou k dispozici tištěná vydání novin vycházejících třikrát denně (srov. *Doslov*, s. 693) nebo digitální podoba novin *Prager Presse*, již zpracovalo Národní muzeum v Praze. Oba svazky uzavírají abecední a chronologické soupisy textů. Všechny Walserovy tituly lze navíc také vyhledat v elektronické databázi, která je průběžně aktualizovaná a funguje v režimu open access. Je to tím důležitější, že Walserovo mnohvrstevnaté tvoření textů editorskou prací velmi znesnadňuje: K celkem 182 tiskům lze přiřadit mikrografické koncepty (srov. *Doslov*, s. 679; *Příloha*, s. 787nn.), tedy Walserovy práce psané miniaturním písmem, které postupně nově editují v Curychu Fabian Grossenbacher, Angela Thut a Christian Walt v oddíle VI *Kritického vydání díla* – a to na podkladě rozluštění Bernhardem Echem a Wernerem Morlangem. Dále je pro srovnání potřeba do korpusu zahrnout 100 Walserových rukopisných tiskových manuskriptů, které se nacházejí v pražské pozůstalosti šéfredaktora Arne Laurina (Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP). Od roku 2018 je lze jako faksimile v originálním formátu a také v transkribované podobě nahlédnout v *Kritickém vydání díla KWA V.2* pod titulem *Prager Manuskripte* [Pražské manuskripty].

Mnohé články, které Walser redakci zaslal, byly otištěny až o léta později. Text s názvem *Aufsatz über Bismarck* [Článek o Bismarckovi], zasláný 14. května 1926 šéfovi fejetonu Otto Pickovi, vyšel až 14. srpna 1936 – v této době už Walser nebyl literárně činný (srov. *Doslov*, s. 706). Zmíněný článek vznikl nejspíše pod dojmem zhlédnutí filmu o Bismarckovi z roku 1925 (režie Ernst Wendt). Alespoň to napovídá parodistické ztvárnění jeho životopisu: „I když byl hodný chlapec, vedl válku, a přes všechny války, které rozpoutal a za něž byl zřejmě zodpovědný, byl tím nezdvořilejším manželem.“ (*Aufsatz über Bismarck*, s. 649). V kontextu bismarckovského mýtu, díky němuž národní socialisté Hitlera nejprve dosadili do role nástupníka „železného kancléře“ a pak jej velebili jako postavu národní jednoty, dostává Walserův článek nový význam: „Pokud jde o jeho zásluhy, nemusím se zde o nich nějak šířeji rozepisovat. Slyšeli jsme o nich dost.“ (tamtéž, s. 650) Mezi autorským já a troufalými současníky je vedena ostrá, nepřehlédnutelná hranice: „Možná se čtenáři usmívají nad těmito řádky, ale právě proto jsem je napsal, stejně jako považuji ta z mých slov za nejlepší, která přimějí čtenáře, aby nad nimi povýšeně kroutili hlavou“ (tamtéž). Při čtení většiny zde shromážděných textů sotva obstojí obvyklý obraz Roberta Walsera coby nepolitického autora: V nedělním vydání z 23. července 1933 (s. 614n.) nalezneme báseň s titulem *Der Vollendete* [Dokonalý], kterou lze číst jako satiru na Hitlera a která domněle tematizuje poslední večeri Páně, popř. oznámení, že bude Ježíš zrazen: „Načež slyšel naříkat své učedníky,“ a dál čteme: „Příznej, že je něco takového nemožné, / vždyť jsi naší hvězdou a vůdcem.“ Pohlédneme-li na schematické zobrazení pozice básně na stránce, uvědomíme si souvislost s úvodníkem v hlavičce novin, který má název *Zwischen Kreuz und Hakenkreuz* [Mezi křížem a hákovým křížem] a podává zprávu o konkordátu, jež podepsal Hitler v červenci 1933 s Římem.

Od čtenářů se tak vyžaduje, aby podobné souvislosti sami poodkrývali: Vydavatelé upustili od vytvoření poznámkového aparátu, v doslovu, který je velmi pečlivě badatelsky zpracovaný (s. 675–713) čtenářům ovšem poskytují obrovské množství informací. Tyto informace vycházejí z výzkumu periodika *Prager Presse*, zvláště z prací znalkyně německojazyčného novinového prostředí v Československu Barbary Köpplové (Praha) a také z článků Kurta Ifkovitse z Vídně. Deník *Prager Presse* byl založen v roce 1921 na základě rozhodnutí vlády nového československého státu: na jedné straně měly noviny přispět k integraci německojazyčné menšiny v ČSR; na druhou stranu fungovaly jako mezinárodní propagátor nového uspořádání Evropy. Stěžejním bodem byla od počátku oblast kultury a literatury, pro tuto redakci byli nakonec získáni německo-židovsko-čeští kulturní zprostředkovatelé jako Paul (Pavel) Eisner a Grete (Marketa) Reinerová. Noviny, pro něž Walser psal již od roku 1925, se ze strany německojazyčných kruhů potýkaly s nedůvěrou už při svém založení. Dokonce i Robert Musil, vyslovený sympatizant projektu, který znal šéfredaktora Arne Laurina (tj. Arnošta Lustiga) z období jejich společného působení ve Vídeňském archivu válečného zpravodajství (Wiener Kriegspressearchiv), vyjadřoval svou skepsi vůči novinám, které mnozí považovali za hlásnou troubu československého ministerstva zahraničí. Počáteční těžkosti redakce vůbec získat autory a snaha nevysmívat se čtenářským návykům německojazyčných občanů měly zprvu za následek, že noviny na počátku vykazovaly velmi zpozdilý literární vkus. V prvních číslech převládala jména expresionistické generace jako např. Albert Ehrenstein, Oskar Loerke, Max Hermann-Neiße ad., proto došel Karl Kraus ve svém časopise *Die Fackel* k názoru, že se jedná o „vládní expresionisticky orientovaný plátek“, jenž má za úkol, „získat Němce v Čechách pro českou věc tak, že jim předvádí německý jazyk v jeho pokleslé podobě“ (*Die Fackel*, 1922, sešit 595–600, č. 7, s. 53).

Walserovu publikační činnost v Praze zřejmě inicioval Franz Blei, Walser ovšem v polovině 20. let 19. století nebyl v pražské literární scéně zdaleka neznámý: Otto Pick, šéf fejetonu v *Prager Presse*, sám básník a kritik, byl podobně jako Walser zastoupen už roku 1913 v ročence pro básnické umění *Arkadia*, která vyšla ve vydavatelství Kurta Wolffa. Ve stejném sešitě byla otištěna povídka *Das Urteil* [Ortel] tehdy ještě méně známého Franze Kafky. Dvě následující desetiletí musel být deník *Prager Presse*, v jehož redakci seděli převážně židovští členové, velmi opatrný, byl totiž konfrontován s útoky jak ze strany sudetoněmeckých kruhů, tak i z nacionálně českého, antisemitského prostředí. Laurin dokonce v dopise Bleiovi s trpkou ironií odrazuje adresáta od uveřejnění Kafkova portrétu, protože je tento autor „pražským německým Židem, takže ho nelze přičíst na plusovou stranu.“ Tento dopis byl zahrnut do výběrového vydání trojjazyčné korespondence Arne Laurina, o jejíž publikování se zasloužil pražský vědec Michal Topor (Topor, s. 596), a doplnil tak svoji monografii *Arne Laurin (1889–1945: portrét novináře)* z roku 2019. Obě Toporovy publikace nám umožňují nahlédnout do rozsáhlé sítě kontaktů redakce *Prager Presse*, a jsou tak relevantní i pro budoucí výzkum díla Roberta Walsera.

Na prvý pohled se jeví jako ediční luxus, že vydavatelé *Kritického vydání* Walserova

díla v příloze zdokumentovali Walserovy dopisy šéfovi fejetonu Otto Pickovi jakož i další dopisy. Ty jsou totiž obsaženy také v souborném vydání korespondence Roberta Walsera, které opatřili velmi důkladným komentářem Peter Stocker a Bernhard Echte a které v roce 2018 v nakladatelství Suhrkamp zahájilo bernské vydání Walserova díla, jež vycházelo paralelně k vydání kritickému. Při bližším pohledu ovšem toto tematické shromáždění redakčních dopisů dává smysl. Umožňuje nám nahlédnout do každodenní nádeničiny při psaní textů, prozrazuje koncentraci svobodných novinářů na honorář: „Peníze z Československa vždy přicházejí bankovním převodem. Bohužel člověk za sto korun obdrží pouhých dvacet franků.“ (1926; s. 742). Podobné neustávající nářky lze nalézt v dopisech Franze Bleie Laurinovi, zřídka jsou zakončeny něčím jiným než požadavkem honoráře. Především ale prozrazují emoční pouto s pražskou redakcí novin, které představovaly pro mnohé autory až do svého zákazu v roce 1938 ekonomické a politické zázemí. Dva svazky z *Kritického vydání* Walserova díla nám umožňují také lépe pochopit, proč Otto Pick pravidelně tiskl Walserovy texty, obzvláště jeho básně, které jsou velmi často považovány za příliš „lehké“. Status neutrálního Švýcara se bezpochyby velmi dobře hodil do programu novin, Walserovu ambivalenci a vybalancované prořešky proti poetice uměla redakce ovšem takticky využívat.

Přeložil Lukáš Motyčka

Robert Walser. Kritische Ausgabe sämtlicher Drucke und Manuskripte (KWA). Hg. von Wolfram Groddeck und Barbara von Reibnitz im Auftrag der Stiftung für eine Kritische Walser-Ausgabe, Basel. Abteilung III (Drucke in Zeitungen), Bd. 4.1: Drucke in der *Prager Presse*, Jg. 1925–1928; Bd. 4.2: Jg. 1929–1937 (hg. von Hans-Joachim Heerde und Barbara von Reibnitz unter Mitarbeit von Caroline Socha). Mit Zugangscode zur KWAE-online (E-Book ab Dezember 2020 über Open Access zugänglich). Basel: Stroemfeld Verlag / Schwabe Verlag, 2018.

Robert Walser. Kritische Ausgabe sämtlicher Drucke und Manuskripte (KWA). Hg. von Wolfram Groddeck und Barbara von Reibnitz im Auftrag der Stiftung für eine Kritische Walser-Ausgabe, Basel. Abteilung V (Manuskripte zu kleineren Formen), Bd. 2: *Prager Manuskripte* (hg. von Angela Thut, Christian Walt und Wolfram Groddeck). Mit Zugangscode zur KWAE-online (E-Book ab Dezember 2020 über Open Access zugänglich). Basel: Stroemfeld Verlag / Schwabe Verlag, 2018.

Robert Walser. Werke. Berner Ausgabe (BA). Hg. von Lucas Marco Gisi, Reto Sorg, Peter Stocker und Peter Utz, im Auftrag der Robert Walser-Stiftung, Bern. Briefe. 3 Bände. Bd. 1: 1897–1920; Bd. 2: 1921–1956; Bd. 3: Nachwort und Anhang (hg. von Peter Stocker und Bernhard Echte, unter Mitarbeit von Peter Utz und Thomas Binder). Berlin: Suhrkamp Verlag, 2018.